

Interview

De PVDA heeft een historische vergissing begaan

Interview met Jan Marijnissen¹

Anne Bos en Willem Breedveld

Jan Marijnissen beleefde in 2006 een glorieus jaar. Bij de Tweede Kamerverkiezingen maakte zijn SP een enorme klapper door van negen naar vijftieng zetels door te stoten en een maand later werd de fractieleider uitgeroepen tot politicus van het jaar. Meer dan dertien jaar geleden begon hij in de Tweede Kamer als lid van een tweemansfractie; de SP is nu uitgegroeid tot de derde partij van het land. Eens te meer teleurstellend, zo meent Marijnissen, dat een linkse regeringscoalitie niet van de grond is gekomen. Is het *momentum* voorbij en heeft Nederland op 22 november een slag gemist? Heeft de SP-leider bij de formatieonderhandelingen het bijltje er te snel bij neergegoooid? In dit interview blikken we met Marijnissen terug op het afgelopen jaar. Hoe verklaart hij de winst van zijn partij en hoe ziet hij de toekomst? Welke onderwerpen in de binnen- en buitenlandse politiek zullen het de coalitie moeilijk maken? Tot besluit verklaart Marijnissen waarom de ‘afbraak van de verzorgingsstaat’ bijzondere gevolgen heeft voor de Nederlandse identiteit.

Het succes van de SP

‘De SP heeft laten zien een stabiele, herkenbare en betrouwbare partij te zijn. We hebben niet alleen de goede woorden gekozen maar ook bewezen dat we de tijdgeest goed verstaan. Daarvoor hebben we niets hoeven bedenken, we hebben alleen maar hoeven zeggen wat we ervan vonden en dat is door veel mensen herkend en enorm gewaardeerd. In de publieke opinie is een breuk zichtbaar met het neoliberale denken, dat kille gedachtegoed waarbij de overheid nergens meer verantwoordelijk voor is en alles aan de markt wordt overgelaten, ook al leidt dat tot meer armoede en grotere inkomensverschillen. De mensen hebben het helemaal gehad met die overheid die totaal niet geëngageerd is. Ook is de SP een stuk realistischer geworden. De partij heeft de afgelopen jaren veel geïnvesteerd in het ontwikkelen van aannemelijke alternatieven zodat er niet al te veel punten in het programma meer staan waarvan mensen zich afvragen of we die wel kunnen waarmaken. De alternatieve begroting bijvoorbeeld is helemaal doorgerekend en goedgekeurd door het Centraal Planbureau. De externe factoren die ons succes verklaren liggen vooral bij de PVDA. In 2003 stonden we ook hoog in de peilingen maar lukte het niet die virtuele winst te verzilveren. Toen hadden we te maken met ‘het fenomeen Bos’ die er met de buit vandoor ging. Dat was opmerkelijk want dat was wel héél snel gewonnen vertrouwen. Maar het is ook weer razendsnel verdwenen. Een verklaring heb ik daar niet voor, misschien heeft Wouter Bos ontdekt dat als een berg aan de ene kant heel steil is, die berg dat aan de andere kant ook kan zijn. Het lukte de PVDA dit keer niet om succesvol campagne te voeren. Als oppositieleider bleef Bos onzichtbaar omdat hij van het begin af aan een samenwerking met het CDA niet in de waagschaal wilde stellen. Er zijn veel fouten gemaakt bij de PVDA in de campagne, die ook gewoon te maken hebben met

de vraag hoe je politiek wil bedrijven. Op een gegeven moment is daar een soort twijfel binnengeslopen en het is net of kiezers dat kunnen ruiken. Er zijn veel punten waarbij de PVDA verzuimd heeft klare wijn te schenken. Dan vragen mensen zich al snel af, wat heb ik nou eigenlijk aan deze partij? Toch wil ik wel samenwerken met de PVDA; anders dan Bos ben ik van mening dat links wel op eigen houtje een meerderheid kan halen in dit land. Er is geen CDA of VVD nodig om een coalitie te vormen.’

Bos is hooguit een amendement op het beleid van Paars

‘Bos wil zo’n linkse coalitie niet, hij heeft de SP altijd gezien als de grote concurrent. Ik heb hem twee of drie jaar geleden uitgenodigd om samen op te trekken en een concept-regeerakkoord te schrijven. Bos heeft elke toenadering afgewezen, zowel inhoudelijk als persoonlijk, en later heeft hem dat opgebroken. Ik ben er nog steeds van overtuigd dat als Bos en ik, eventueel met Halsema en Rouvoet, samen iets hadden kunnen maken en daarmee naar de kiezer waren gegaan, we alledrie verschillende groepen kiezers hadden aangesproken. Dan had er een ijzersterk regeerakkoord gelegen. Bos wilde niet. Herinner je je dat theater rond het ‘kopje koffie’ nog? Tijdens de verkiezingscampagne heb ik herhaaldelijk geprobeerd een gesprek met Bos en Halsema te regelen. Steeds kon het niet, Wouters agenda zat zogenaamd vol. Op een gegeven moment heeft Femke [Halsema] het initiatief genomen. Ze is gaan sms-en en er zijn, denk ik, ik zal niet overdrijven, wel zes afspraken gemaakt die steeds weer zijn verzet of veranderd van plek omdat Bos niet kon. Uiteindelijk was het moment dan daar. Ik had geen behoefte aan de aanwezigheid van pers maar Bos wilde graag een fotomoment. Dat was net in die dagen dat de PVDA haar campagnestrategie had aangepast. Ik kreeg het gevoel dat het in die strategie ineens goed uitkwam en dat wij maar moesten komen opdruven voor een fotootje.

Volgens Bos kun je links alleen groot maken als de PVDA de ruimte krijgt om de kiezers in het centrum te pakken maar dat is een theorieetje dat nergens op is gebaseerd. Het getuigt van een schematische instelling. Het dringt niet tot Bos door dat het iets ingewikkelder is. Kijk, er zijn op zijn minst twee lijnen. De eerste is de sociaaleconomische lijn: links-rechts. Maar er loopt ook nog een veel belangrijkere en dat is de lijn: individualisme versus gemeenschapszin. Die lijn loopt niet direct op met het inkomen, want het is niet zo dat bij de hoge inkomens de individualisten zitten en bij de armen mensen met gemeenschapszin. Helemaal niet, misschien is het wel andersom. Er zijn zo ontzettend veel mensen die gewoon een redelijk bestaan hebben maar ook willen dat oma goed verzorgd wordt en het verschrikkelijk vinden hoe het er in die verpleegtehuizen aan toe gaat. Die verontwaardiging heeft helemaal niets te maken met achterstandswijken of verongelijkt proletariaat of wat voor clichés men ook bedenkt. Een groot deel van de middenklasse heeft immers SP gestemd. De SP is niet van het biefstuksocialisme, en is dat nooit geweest. Dat wil Bos maar niet begrijpen, dat er ook een tegenstelling met een culturele component is. Hij staat mijlenver van de SP af omdat hij altijd vol overtuiging voor marktwerking is geweest. Bos is hooguit een amendement op het Paarse beleid.

Evenzeer onbegrijpelijk is het dat Bos tijdens de kabinetsformatie een parlementair onderzoek naar Irak uit handen heeft gegeven. In vraagstukken van oorlog en vrede mag je de controlefunctie van de Kamer niet verkwanselen. Dat is een brug te ver. Daar had Bos gewoon moeten zeggen: Jan Peter, we kunnen over alles praten maar we gaan niet tornen aan

waarheidsvinding, aan de rechten van de Kamer. Als het gaat om zaken van leven en dood dan hebben we elkaar te respecteren en hier willen wij de onderste steen boven hebben. Zo'n onderzoek zal best problematisch zijn voor Balkenende want ik vermoed dat het niet volgens het boekje is gegaan.'

Geen huwelijk zonder verkering

'Bij de formatie is mij verweten dat ik te snel ben weggelopen van de onderhandelingstafel. Informatuur Rein Jan Hoekstra kaartte de boel snel af. Dat verwijt ik hem niet want ik ben er zelf bij geweest. Ik heb ernstig rekening gehouden met het feit dat de PVDA een strategisch spel speelde en uiteindelijk toch terug zou komen en dan zou zeggen dat de SP alsnog aan tafel moest. Zelf had ik de samenwerking SP-CDA nooit uitgesloten maar ook lang voor de verkiezingen als hoogst waarschijnlijk weggezet. Onze standpunten ten aanzien van Europa en de wereld verschilden, en wij hadden grote moeite met de erfenis van drie kabinetten-Balkenende. Er zou heel wat moeten worden teruggedraaid als wij gingen meedoen en het was duidelijk dat Balkenende daar niet veel voor voelde. Ik heb met Hoekstra een aantal gesprekken alleen gehad, ik heb een gesprek gehad met Balkenende en Hoekstra en met Bos en Hoekstra. Tijdens het gesprek met Balkenende was het opvallend dat er veel punten waren waarover we het eens waren. Het CDA en de SP staan op het punt van gemeenschapszin dichter bij elkaar dan de SP en de PVDA. Ook op het punt van de financiën, het bestedingska-



*Jan Marijnissen aan tafel bij informatuur Rein Jan Hoekstra
[Foto: Hollandse Hoogte – Martijn Beekman]*

der, waren we het snel eens. Op cruciale punten als sociaal beleid, als het gaat om de marktwerking in de publieke sector, en de buitenlandse politiek verschilden we echter enorm. Bovenal was Balkenende stellig van mening dat hij niet met én de PVDA én de SP in het kabinet wilde omdat het CDA dan in een minderheidspositie zou komen tegenover twee linkse partijen. Ik zag dat anders, namelijk dat de SP de kleinste partij was tegenover de PVDA en het CDA. Bos had het hard kunnen spelen door tegen Balkenende te zeggen: luister eens even, als jullie de SP niet willen, dan willen wij ook niet. Door dat na te laten heeft Bos een historische vergissing begaan. Voor de buitenwereld leek het misschien even of hij wel wilde samenwerken met de SP. Per slot van rekening heeft hij toen hij destijds Paleis Noordeinde verliet verklaard dat de SP erbij moest. Want toen de LPF won moest die partij ook onmiddellijk in de regering. Op het aller-, allerlaatste moment wilde hij een spel spelen door met mij te onderhandelen buiten de officiële bijeenkomsten om. Daar heb ik voor bedankt, want ik wilde geen stiekeme onderhandelingen op twee schaakborden. Ik wilde het fair en open. Al die tijd, de afgelopen twee, drie jaar, heeft hij de boot afgehouden. Nu hoeft het voor mij niet meer. Je gaat geen huwelijks verbintenis aan zonder verkering. Verloving hoeft niet, maar je moet toch een tijd hebben om aan elkaar te kunnen snuffelen. Als Bos niet bereid was daar in het Eerste Kamergebouw, in de onderhandelingsruimte, te zeggen dat hij met de SP wilde regeren was het klaar. De PVDA heeft zich gevoegd naar de wil van het CDA, en ze zijn met een derde kleine partij in zee gaan.⁷

Realistische buitenlandse politiek

‘De SP is niet tegen globalisering, maar ik wijs wel op de nadelen ervan. Onlangs zag ik een film, *Darwin's nightmare*, die ging over de gemeenschappen die rond het Victoriameer leven. Iedere drie minuten landt daar een vliegtuigje om ladingen Victoriabaars mee te nemen. De lokale economie daar is totaal geruïneerd door de monocultuur. Voor de bevolking blijft er niets over dan het eten van de vissenkoppen, veel dorpingen lijden aan aids en er is totaal geen toekomst. Globalisering heeft ook voordelen. Door communicatie is de verbondenheid veel groter maar er profiteren te weinig mensen van. De regie op globalisering is totaal niet gedemocratiseerd. Dat is ook het grote punt bij de Europese Unie. Het zou een samenwerking moeten zijn van nationale staten. Op nationaal niveau is de rechtsstaat bevochten. Wat daarboven hangt is niet doorzichtig, de regie is oncontroleerbaar. Daarom pleit de SP voor het temporiseren van de Europese samenwerking.

Een lastig punt voor de coalitie zal het al of niet verlengen van de militaire missie in Uruzgan worden. Ik ben altijd tegen die interventie geweest en dat is me zes jaar geleden op hoon komen te staan van heel de Kamer. De Verenigde Staten waren aangevallen en er moest worden gereageerd, was het algemene gevoel. Bovendien was het *not done* om af te wijken van de meerderheid als het ging om het uitzenden van troepen. Die verantwoordelijkheid nam je gezamenlijk, dus daar ging je als Kamer onverdeeld achter staan. Die druk was ontzettend sterk. Ik heb wel geleerd dat het in de politiek eigenlijk altijd maar over twee dingen gaat en dat zijn wijsheid en moed. Wat ik niet begrijp is dat er een rare tegenstelling bestaat als het gaat om maakbaarheid van een samenleving. Daar waar in de binnenlandse politiek de maakbaarheid van de samenleving regelrecht ontkend wordt, gaan we in de buitenlandse politiek het maakbaarheidsideaal verwezenlijken met een pretentie dat we een land helemaal opnieuw kunnen opbouwen. Het werkt voor geen meter, kijk maar naar Irak waar Bush de democra-

tie zogenaamd gaat brengen en Afghanistan waar elke buitenlandse mogendheid al is uitgeflikkerd. Het kost ontzettend veel burgerdoden, zeker in Irak. Dan lijkt het ineens alsof de *Real*politiek er helemaal niet meer toe doet. De woordvoerders hier spreken mij toe in morele termen: “Ja maar meneer Marijnissen, we kunnen die mensen daar toch niet in de steek laten?” Ik breng daartegenin dat je niet als beschaafde westerse wereld bombardementen gaat inzetten om het armste land van de wereld van de middeleeuwen in de eenentwintigste eeuw te krijgen. Het is ook die rare vorm van flinkheid, die van kijk ons eens, wij durven. Ik zie nog Bos op het kathedraal staan die hevig naar ons uithaalde met de strekking: *wij* nemen onze verantwoordelijkheid in Afghanistan, we weten ook niet of het goed afloopt, maar we *nemen* onze verantwoordelijkheid.

Voor mij is bescheidenheid over de mogelijkheden van buitenlandse politiek en van militaire interventies het cruciale woord. Dat betekent niet dat we ons *commitment* met Afghanistan willen beëindigen. Ik heb ook nooit beweerd dat we ons moeten neerleggen bij het bestaan van de Taliban, zeker niet als de Taliban onderdak verschaft aan terroristen als die van Al Qaida. De wereldgemeenschap moet de Amerikanen steunen bij de inzet van *special forces* die heel precies, met het ‘fiolet’, hun acties kunnen uitvoeren. Natuurlijk moeten we Osama Bin Laden te pakken zien te krijgen en die infrastructuur van Al Qaida in het honderd laten lopen. Maar dat wil niet zeggen dat we ons op sleeptouw moeten laten nemen door bommentapijtleppers. Het is de eerste keer dat de NAVO buiten het verdragsgebied opereert en ik houd mijn hart vast voor de gevolgen. Het is alsof de koloniale tijden herleven; straks denkt de NAVO nog in navolging van de VS dat de hele wereld haar achterland is. Nog even en we kunnen door een beroep op artikel 5 van het NAVO-handvest onze militairen overal naartoe gaan sturen. We moeten stoppen met die rare actie in Uruzgan. We kunnen daar niets doen, de Kamerdelegatie die daar onlangs op inspectie was kon de *compound* niet eens af omdat het te gevaarlijk was. Dat is dus geen wederopbouwmissie. Ik ben er echt van overtuigd dat wij tot de meest realistische partijen behoren als het gaat om buitenlandse politiek. De overdreven ambitieuzen zitten in het andere kamp.

De beste uitweg zou zijn dat Nederland mensen inzet in Noord-Afghanistan. Daar is een redelijke status quo ontstaan en is het mogelijk om vooruitgang te boeken op economisch terrein; Nederland kan daar vooruitgang boeken in gezondheidszorg en onderwijs. Feitelijk doe je dan niets anders dan moderniteit tonen aan de baardmannen. Iedereen heeft het wel steeds over religieus gemotiveerde extremisten, maar we zijn toch allemaal een product van onze tijd, dus die baardmannen die daar rondlopen, die strenge islamieten, die hebben dat geleerd van hun ouders. Dat is hún waarheid, hoe achterlijk wij die ook vinden. Het is toch niet zo moeilijk om met een beetje empathie voor te stellen wat het voor een land betekent om in oorlog te zijn, een land dat straat- en straatarm is, door de Engelsen en vervolgens door de Russen bezet is, waar de mudjahedin telkens aan het langste koordje trok, waar een tribale samenleving heerst. Daar wonen ook gewoon mensen die hun kinderen willen grootbrengen in een veilige omgeving en hen naar school willen laten gaan. Uiteindelijk zullen ook die mensen bezwijken voor de verlokkingen van de welvaart. Daar kunnen we als Nederland wat betekenen. Het is een misvatting dat je met bombardementen achterlijkheid kunt verdrijven. Dat is de methode-Wilders ten aanzien van islamieten in Nederland. Gewoon erin knallen.’

De grote woorden van Wilders

‘Over Wilders kan ik kort zijn. Sommige dingen hebben wat tijd nodig om zichzelf op te heffen. Dat hebben we bij Janmaat ook gezien. Wilders overschreeuwt zichzelf: eerst moeten er pagina’s uit de Koran, dan moet het hele boek verboden worden, er komen geen moskeeën meer bij, islamieten met een crimineel verleden moeten eruit, islamieten mogen het land niet meer in, ik weet niet waar hij straks weer mee aankomt maar hij moet elke keer weer komen met iets dat nog erger is. We moeten hem niet negeren, want een *cordon sanitaire* is het domste wat je kunt doen. We moeten de discussie aangaan, scherp en vooral kort. Er is maar één vraag die ik hem wil stellen en dat is: meneer Wilders, wat wilt u nu met de islam? Zeg het eens precies. Alleen op die vraag wil ik antwoord. We hebben het bij het integratievraagstuk vaak over het grote islamdebat. Terwijl ik denk dat er veel meer seculiere islamieten zijn dan wij denken. Die mensen gaan braaf op vrijdag naar de moskee, zij doen hun gebed, en met de ramadan en het suikerfeest doen ze ook mee. Er is geen islamdebat, dat woord is veel te gewichtig. We moeten niet trappen in de val van de grote woorden van Wilders. Het is een kwestie van tijd en dan heeft die bevolkingsgroep zich ook ontdaan van totalitair. Het is een bevrijdingsstrijd die door de mensen zelf moet worden gevoerd, dat kunnen wij niet voor ze doen. Het zijn niet voor niets de orthodoxen, de baardmannen, die staan voor apartheid. Zij willen de ontwikkeling tegenhouden. Die hele discussie over hoofddoekjes, laat ze die lekker dragen, wat kan mij het schelen. Een boerka is een ander verhaal, want ik vind dat je iemands gezicht moet kunnen zien. Hoe lang is het geleden dat in Nederland voor het eerst homo’s uit de kast durfden te komen en vrouwen in een minirokje naar school gingen? Mijn moeder mocht niet eens een eigen girorekening beheren, zij moest mijn vader om een handtekening vragen. Zo lang is dat niet geleden, maar dat kunnen we ons nu toch ook haast niet meer voorstellen? Bij dat debat over de dubbele nationaliteit van twee staatssecretarissen [Nebahat Albayrak en Ahmed Aboutaleb] heb ik me er buiten gehouden omdat ik het een non-issue vond. Dat heb ik toen ook in dat *Telegraaf*-interview gezegd. Als signaal naar die Turkse en Marokkaanse jongens in Amsterdam-West leek het me goed als zij als voorbeeldfiguren lieten zien dat zij zich zonder zo’n paspoort niet anders voelden, maar nogmaals, ik vond het niet belangrijk. Albayrak heeft me uitgelegd dat het Turkse paspoort haar voordelen biedt als ze haar familie in Turkije wil opzoeken, daar heb ik best begrip voor. En Aboutaleb kán zijn Marokkaanse paspoort niet eens inleveren.’

De sloop van de nationale identiteit

‘Als ik naar de toekomst kijk dan zie ik hoe alle partijen zich gedwongen zien zich te heroriënteren na de Paarse periode. Het politieke discours is absoluut opgeschoven in een richting weg van marktwerking, weg van privatisering. Als ik hoor hoe er nu in de Kamer verantwoordigd wordt gesproken over zakkenvullers aan de top dan is het net of ik mezelf hoor praten tien jaar geleden. Het *sr*-idioom wordt tegenwoordig door de hele Kamer gebezigd. Iedereen ergert zich aan de schandalen in de jeugdzorg en de wantoestanden in het onderwijs, waarbij leraren die van de pabo afkomen niet eens in staat zijn om een simpele rekensom te maken. Wij hebben dat aangekaart en het is gaan rollen. Je ziet gebeuren dat het kabinetsbeleid in onze richting opschuift. Toch ben ik niet bang dat we geen punten meer overhouden, want mensen zullen altijd kiezen voor het origineel. Wij zijn in veel opzichten veel aantrekkelijker

dan de PVDA, want we hebben een uitstekende fractie en actieve afdelingen. De PVDA heeft geen heldere standpunten ingenomen bij diverse belangrijke dossiers en daarom geen werving ontwikkeld.

Onze nationale identiteit zijn we al jaren kwijt, want die is samen met onze publieke zilverstukken op de markt gezet, verkocht door neoliberale politici die met de rug naar de samenleving toe staan. Ik heb de laatste jaren veel aandacht gevraagd voor het gebrek aan historische kennis en het gebrek aan historisch besef in Nederland. Wie zich niet bewust is van het feit dat hij een product is van omstandigheden waar hij zelf geen invloed op heeft gehad, heeft geen historisch besef. Wie dat ontbeert, heeft ook geen waardering voor en geen bescheidenheid ten opzichte van datgene wat de generaties voor ons tot stand hebben gebracht. Dan weet je niet wat vrijheid en tolerantie betekenen, de begrippen waar wij ons als Nederlanders prettig bij voelen. Je hebt geen waar begrip van vrijheid als je je niet langs empathische weg kunt voorstellen wat onvrijheid is. Met tolerantie bedoel ik overigens de tolerantie van de Gouden Eeuw en niet de luie tolerantie die je heden ten dage veel ziet. Dat is de tolerantie van desinteresse, die van waar zal ik me druk over maken.

Bij de identiteit van Nederland hoort ook wat wij beschaving noemen. Dat is meer dan vrijheid en tolerantie, het is ook bereid zijn om veel te investeren in onderwijs en ontwikkeling, in de verheffing van het volk. Het tragische is dat dat niet meer gebeurt. Er zijn decadente aspecten aan de moderne samenleving, niet zozeer onder de beroepsgroepen, maar door het beleid van de kaste van politici die nooit bezig willen zijn met de middellange termijn. In het beste geval zijn zij bezig met de volgende verkiezingen. Wie ziet hoe de teloorgang van het Nederlandse onderwijs is gegaan, komt bij mij niet aan met de waarschuwingen van recente datum. De waarschuwingen over ons onderwijs zijn al tien, vijftien jaar oud. Toen waren er al negatieve berichten over de kweekscholen die pabo's moesten worden en die kwalitatief achteruitgingen. Over het vmbo zeiden leerkrachten van het begin af aan al dat het niet goed zou zijn om kinderen die eerst speciaal onderwijs gevolgd hebben samen te voegen met kinderen van de ambachtsschool, nota bene kinderen die vaak toch al moeilijk leren. Dit is maar een voorbeeld, er zijn er legio. Al die plannen komen niet uit de praktijk, ze worden ergens op een ministerie bedacht. Bij de zorg ging het precies hetzelfde. We hadden een fantastisch systeem met thuiszorg en wat doen we? We pleuren het naar de markt en overal komt ellende! We leren ook niet, en dat al vijfentwintig jaar lang. Als ik terugkijk, dan zeg ik: het laatste fatsoenlijke kabinet dat het land gehad heeft is het kabinet-Den Uyl geweest. Dat had nog een ambitie om het land óp te bouwen. We zijn nu alleen maar aan het slopen, altijd, we slopen alleen maar. Of het nu de sociale zekerheid is die bij elk nieuw kabinet weer een beurt krijgt en weer slechter wordt, of iets anders. Steeds weer uit een soort arrogantie verslechteren we de samenleving alsof wij het allemaal beter weten dan al die voorouders van ons. Er is een hele hoop afgebroken door wat in de jaren negentig de yuppen heetten; door de mensen die het op een of andere manier gemaakt hebben in de samenleving, die dik verdienen en die letterlijk met de rug naar de rest van de samenleving staan en geen verantwoordelijkheidsgevoel aanvaarden. Langzamerhand, niet alleen bij de SP maar ook bij de andere partijen, begint het besef door te breken: de overheid moet gewoon regeren.'

Noot

1 Dit interview vond plaats op 11 september 2007 te Den Haag en werd geautoriseerd op 23 september 2007.